

هر ساله رویداده‌ها و جشنواره‌های بسیاری با موضوع شهید حاج‌قاسم سلیمانی در مدت زمان سالگرد این قهرمان ملی برگزار می‌شود. رویدادهایی که هرکدام نقشی مهم در پاسداشت مقام شهیدسلیمانی داشته و دارند. نگاهی به رویدادهای برگزار شده نشان می‌دهد «کمیت» جشنواره‌ها به گونه‌ای است که انگار به شکل یک آیین درآمده‌اند. مناسکی که خارج از کیفیت و محصول نهایی، نفس برگزاری آنها مثبت است و هر ساله می‌تواند بیشتر از

برگزاری مراسم اختتامیه جشنواره تئاتر سردار آسمانی

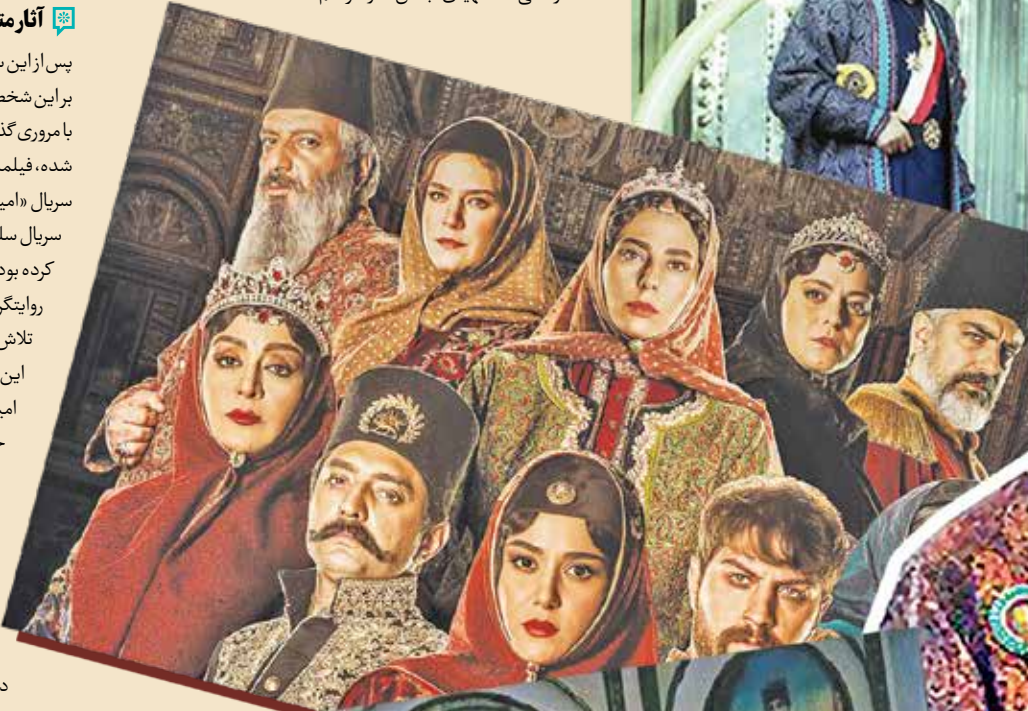
تورور تاریخی از باییت تا بهائیت

کبیر را کشت؟

نگاه مورخان، بلکه هر هنرمندی را به سمت خود جذب می‌کند. همین موقعیت‌های دراماتیک باعث شده که تمرکز و توجه به رویدادهای دوران چهارمین شاه قاجار برای خلق آثار ادبی و هنری وسوسه‌انگیز شود و آثار متعددی به منصفه ظهور رایید. هرچند یکی از نقاط تاریک دوران امیرکبیر که بعد از دو قرن هنوز در سایه و تاریکی مانده، علت قتل او است؛ موضوعی که گرچه نقل قول‌های سینه به سینه، گوشه‌هایی از ظواهر آن را نمایان کرده اما هنوز موشکافی نشده است.

چگونگی قتل امیرکبیر از آن جهت اهمیت دارد که در پشت این رویداد، ردپاهای خاص و قابل تأمل و تأثر دیده می‌شود؛ ردپاهایی که نه پژوهشی به آن توجه جدی داشته و نه در آثار فرهنگی و هنری به طور جدی بر آن تمرکز شده است. شاید به همین دلیل هم باشد که پرونده قتل امیرکبیر با یک عنوان کلی «توطئه مخالفان» بسته شد. پرونده‌ای که گرچه در ظاهر از مهد علیا گرفته تا رجال سیاسی و دیوانیان ستنی که اقدامات و برنامه‌های اصلاحی امیرکبیر به مذاق شان خوش نیامد و سفارتخانه‌های خارجی که از همان آغاز سرناسازگاری با او برداشته بودند را به عنوان متهم در برگرفت اما هیچ موقع بر صحنه پردازان و طراحان اصلی آن فوکوس نکرد و خط و ربط سایه‌وار آنهایی که این توطئه را رقم زدند، سند مکتومی نشد.

و تلاش هایش برای آبادی ایران را در تلویزیون روایت کرد. در این سریال علی حاتمی گرچه بر زندگی ناصرالدین‌شاه متمرکز است اما در مرور خاطرات او، تمرکز بسیار خوبی بر زندگی امیرکبیر دارد. حاتمی در این سریال برای شرح ماجرای قتل امیرکبیر، داستان سریال را از روز دوازدهم دیقعهه سال ۱۳۱۳ قمری و از زمانی که ملیچک، ناصرالدین‌شاه را از خواب بیدار می‌کند تا زمانی که مهبای جشن‌ها و مراسم

همیشه گفتگان حاج‌قاسم را زنده نگه دارد و به گسترش «مکتب سلیمانی» کمک کند. در بین رویدادهای برگزار شده در سالگرد شهادت سردارسلیمانی، یکی از مهم‌ترین‌ها جشنواره تئاتر«سردار آسمانی» است که چهارمین دوره آن را پشت سر گذاشتیم. آیین اختتامیه چهارمین جشنواره سراسری تئاتر سردار آسمانی همزمان با رونمایی از تازه‌های نشر روایت فتح به عنوان فرزندان خمینی، امروز بیستم دی در مجموعه فرهنگی شهیدمختار سلیمانی مربوط به ۵۰ سالگی سلطنتش شود، آغاز می‌کند. ناصرالدین‌شاه به خاطر پیش‌بینی منجم‌باهی دربار سوءقصد به جانش، نگران است. او در خلوت پیش آمده، به مرور خاطرات خویش می‌پردازد. وی در رؤیایی که ما آن را با فلاش‌بک می‌بینیم، فرومی‌رود و کمک‌ها و راهنمایی‌هایی را که امیرکبیر برای بر تخت نشاندن او انجام داده، روز انتصاب امیرکبیر به صدراعظمی و نیز ازدواج او با عزت‌الدوله، تنها خواهرتنی‌شاه را به خاطر می‌آورد. اندکی بعد مهدعلیا، مادر ناصرالدین‌شاه با داماد خویش، امیرکبیر، به دشمنی و لجاجت برمی‌خیزد و نزد دخترش عزت‌الدوله که به دیدار او آمده است، از امیر بدگویي و گلايه می‌کند. عزت‌الدوله می‌کوشد اختلافات شوهرش با مادر خود، مهدعلیا را برطرف کند که موفق نمی‌شود. نهایتاً عزت‌الدوله همسرش را در جریان حوادث پشت‌پرده قمار می‌دهد و امیر را از نقشه شومی که مادرش علیه او چیده، آگاه می‌سازد. در این اثنا میرزا آقاخان نوری با بازی جهانگیر فروهر که به جرم اختلاس به کاشان تبعید شده نیز نقض قانون کرده و بدون رخصت وارد تهران می‌شود و از ترس واکنش امیرنظام و برای فرار از مجازات، بسنت می‌شنید اما میرزاتقی‌خان امیرکبیر برای پایان دادن به بست‌نشینی میرزا آقاخان، رنجبرهایی که او خود را با آن بسته، یاره می‌کند. در مقابل میرزا آقاخان نوری نیز با نفوذ به سفره‌خانه مهدعلیا، راه تأثیر بر تخت سلطنت را می‌یابد و شروع به توطئه چینی علیه امیرنظام می‌کند. او ضمن تئانی با مهدعلیا با وی هم‌پیمان می‌شود تا دشمن مشترک خود، امیرکبیر را از میان بردارند. توطئه‌ای که سرانجام به نتیجه می‌رسد و ناصرالدین‌شاه را به برکناری و سپس قتل امیرکبیر وادار می‌سازد.

علی حاتمی در این سریال تحسین شده، گرچه به خوبی ماجرای قتل را ترسیم کرد اما هیچ نگاهی به دست‌های پشت پرده و سناریوی قتل امیر نمی‌کند.

آثار متعدد بدون بازخوانی درست واقعه

پس از این سریال، هنرمندان دیگری نیز میل و رغبت یافتند تا با تمرکز بر این شخصیت‌نمای ایران، آثاری را در معرض دید عموم قرار دهند. براموری گذرا بر سریال‌ها و فیلم‌هایی که درخصوص امیرکبیر ساخته شده، فیلمسازان به دو صورت به این شخصیت شهرپر پرداخته‌اند. سریال «امیرکبیر» ساخته سعید نیک‌پور از آن جمله است. او که در سریال سلطان صاحبقران در نقش میرزاحضای کرمانی ایفای نقش کرده بود، در این اثر که در سال ۱۳۶۴ بر آنتن تلویزیون ظاهر شد، روایتگر داستان زندگی امیرکبیر، صدراعظم ناصرالدین‌شاه و تلاش و فعالیت‌های او در راستای اصلاح امور کشور شد. در این سریال نیز قتل امیرکبیر چنین روایت می‌شود که اقدامات امیرکبیر به مذاق بسیاری از درباریان و اطرافیان شاه خوش‌نمی‌آید و با دسیسه چینی، موفق می‌شوند حکم قتل او را از ناصرالدین‌شاه گرفته و وی را در حمام فین کاشان به شهادت برسانند.

پس از سریال پرمخاطب امیرکبیر، تا سال ۱۳۸۸ دیگر اثری از امیرکبیر شاهد نبودیم، جز یک سکانس در فیلم سینمایی «ناصرالدین‌شاه آکتور سینما» که داستانی طنز از عاشقی شاه قاجار را روایت می‌کرد.

در این سال محمدرضا ورزی در مجموعه تلویزیونی «سال‌های مشروطه» آخرین روزهای امیرکبیر را در قالب یک سریال تلویزیونی به تصویر کشید. بخش‌هایی از سریال «سال‌های مشروطه» به صورتی تدوین و بازسازی شده زندگی امیرکبیر است که اقدامات او برای پیشرفت کشور را به تصویر می‌کشید. در این فیلم درزی هوشمندانه نکاتی درباره باییت و صهیونیسم و تأثیر این جریان‌های فکری در حوادث آن روزهای ایران برای اولین و آخرین بار مطرح کرد. از آن سال به بعد امیرکبیر از سینمای ایران رخت بست تا اواخر سال‌های دهه ۹۰ که خبر تولید سه سریال «جبران» و «آهوی من مارال» و «قبله عالم» با تمرکز بر وقایع و رویدادهای دوران ناصرالدین‌شاه، چهارمین پادشاه قاجار مخايرده شد. آثاری که گذرگاهی از آنها بر امیرکبیر نیز متمرکز است. فارغ از این‌که تولید یکباره سه اثر، آن‌هم با تأکید بر یک برهه تاریخی و تمرکز بر یک شخصیت خاص، با چه هدفی صورت می‌گیرد و چرا به یکباره برای آن سرمایه‌گذاری کلان می‌شود و این سوال مهم که با توجه به مضامین برخطا و تحریفات صورت گرفته در آنها قرار است در ذهن افکار عمومی چه موضوعاتی القا شود، دغدغه‌ای است که

برگزار می‌شود. این مراسم با حضور مسئولان جشنواره تئاتر سردار و بنیاد روایت فتح با معرفی برگزیدگان جشنواره برگزار خواهد شد. چهارمین جشنواره تئاتر سردار چندی پیش در جوار مرز حاج‌قاسم سلیمانی فعالیت خود را آغاز کرد و اجراهایش تا هم‌اکنون در تهران در حال برگزاری است. مراسم اختتامیه این جشنواره امروز ساعت ۱۷ تا ۱۵ در مجموعه فرهنگی شهیدمختار سلیمانی به نشانی یافت‌آباد، میدان جانبازان، بلوار الغدیر شمالی برپا می‌شود. /مهـر

نمی‌توان به راحتی از کنار آن گذشت. آثاری که به دیده اغماض، فقط می‌توان واژه‌های درک ناقص تاریخی و کارنابلدی را به جای واژه «عمدی» در کنار تحقیقات پژوهشگران شان بگذاریم. سه اثری که تلاش دارند برشی از زندگی عاشقانه ناصرالدین‌شاه را برای بیننده روایت کنند و بدون انعکاس تصویر درخرو از امیرکبیر و ناصرالدین‌شاه و حواشی سیاسی حاکم بر آن دوره تاریخی، همه چیز را به یک مثلث عشقی متصل کنند. مثلاً در جریان سریال «جبران» که دوران پس از مرگ امیرکبیر را روایت می‌کند؛ درباره قتل او شاهد جدال مهدعلیا با همسر امیر یا به عبارتی دیگر مادر و دختر هستیم. دختر که مادر خود را مسبب اصلی کشتن همسرش می‌داند، به سختی بر وی می‌شورد و می‌گوید که «تو عشق امیر را در دل داشتی و پس از پاسخ «نه» شنیدن از وی، کینه به دل گرفتی و درصدد نابودی او پردآمدی!»

امیرکبیر روی صحنه ایران

امیرکبیر در قاب صحنه نیز گرچه همانند قاب جادو، مورد توجه هنرمندان بود اما هنرمندان عرصه نمایش نیز آن‌گونه باید به حواشی قتل این صدراعظم نامی ورود نکردند.

علی رفیعی در نمایش «خاطرات و کابوس‌های جامه‌دار از مرگ متقی‌تقی‌خان قراهنی» که نمایشی متمرکز بر زندگی و قتل امیرکبیر است، زندگی او را از چشم جامه‌دار یا خاصه تراش مشهور او بازخوانی می‌کند. رفیعی برای نخستین بار این نمایش را در سال ۵۶ و زمانی که مدیریت تئاتر شهر را برعهده داشت به صحنه برد. در این نمایش که به گفته رفیعی، جرقه اصلی آن بعد از خواندن کتاب «امیرکبیر و ایران» آدمیت زده شد، سیامک اطلسی نقش امیرکبیر را در مقابل مهدی هاشمی در نقش ناصرالدین‌شاه قاجار بازی می‌کرد. البته امیرکبیر در آن اقتباس که باعث کشیده شدن پای رفیعی به ساواک شد به اندازه بازتولید آن در سال ۹۴ بزرگ نبود. رفیعی که در سال ۹۴ این نمایش را در تالار وحدت اجرا کرد، این بار مهدی سلطانی را در نقش امیرکبیر در مقابل سیامک صفری در نقش جامه‌دار روی صحنه برد. «تعزیه امیرکبیر» که به کارگردانی گلبرگ ابوترابیان در جشنواره تئاتر آیینی سنتی در سالن «سایه» مجموعه تئاتر شهر به روی صحنه رفت، هرچند با نگاهی عمیق‌تر موضوع قتل امیرکبیر را به چالش کشید اما روایتش را با تمرکز بر نفوذ انگلیس در دربار شاه و تأثیرش بر مهدعلیا مادر ناصرالدین‌شاه روایت کرد و البته جای پای باییت را خالی نگاه داشت.

در سایر آثار نمایشی نیز از جمله «کاش چشم نمی‌دید» اثر مهدی ملکی، «فین جین» اثر ابو الفضل حاجی‌علیخانی، «ناگهان بیت حلیی» کورش سلیمانی و… نیز که هر یک به نوعی بر قتل امیرکبیر متمرکز شده‌اند اما هیچ ردپایی از باییت در ماجرای قتل امیر کبیر دیده نمی‌شود.

غفلت فیلم‌های ایرانی از انگیزه قتل امیری که در یادها ماند

در این‌که به تصویر کشیدن شخصیتی که جنبه‌های دراماتیک زندگی‌اش او را به اسطوره تبدیل کرده در قالب سریال و فیلم کاری دشوار است، شک و شبهه‌ای نیست؛ اما این‌که یک ماجرای تاریخی را حذف یا به‌گونه‌ای منحرف کرد که وجوهات اصلی موضوع از ذهن جست‌وجوگر مخاطب حذف شود، موضوعی است که به راحتی نمی‌توان از کنار آن گذاشت. کم‌توجهی جدی و اهمال در ماجرای قتل امیرکبیر، موضوعی است که با مرور گذرا بر آثار هنرمندان به راحتی می‌توان بدان اذعان کرد. موضوعی که نشان می‌دهد پژوهش ایران هنوز در شرح ماجرای ترور یکی از بزرگ‌ترین و تأثیرگذارترین سیاستمداران خود، دست خالی است. همان‌گونه که شاهد هستیم با تولید فیلم‌های و سریال‌های مختلفی که به این مقطع تاریخی نگاه می‌کند، بدون توجه به تبیین واقعیت‌ها که می‌تواند روشن‌کننده راه کشور باشد، هنوز هم بر بسیاری از وقایع سربوش گذاشته می‌شود و تمامی محتوایی که از این دوران مورد خوانش قرار می‌گیرد، همان ماجراهای عاشقانه شاه‌ناصری است. باید پرسید آثاری که به‌صورت گسترده در پلتفرم‌ها تولید می‌شوند در راستای تفکر همان فرقه‌های ضاله است که همواره تلاش دارند ردپای خود را از تمامی فتنه‌های درون کشور پاک کنند؟ آیا آثاری که این روزها با سناریوهای مخدوش و پرتحریف با سرمایه‌های نامشخص و حمایت‌های کلان نامحسوس تولید می‌شوند، همچنان مسیر تحریف مهم‌ترین گلوگاه‌های تاریخ ایران را دنبال می‌کنند و ذهن مخاطب ایرانی را از بازخوانی درست تاریخ دور می‌کنند؟

انتشار خاطرات

رزمنده ایثارگر علی یحیی پور

هیچ‌کس دلش نمی‌خواهد شخص دیگری خاطرات او را بخواند اما اگر این خاطرات به اندازه کافی جذاب بوده و اطلاعات تجربیات ما برای دیگران مفید باشد، ارزش این را دارد که تجربیات شخصی و دست‌نوشته‌هایمان را در معرض دید و قضاوت دیگران قرار دهیم. یکی از بهترین راه‌های خواندن تاریخ، تجربه آن از دیدگاه دیگران و دیدن دنیا با چشم‌ها و کلمات افراد دیگر است. در این میان خاطرات و نوشته‌های رزمندگان دوران پرافتخار هشت سال دفاع مقدس برای نسل جوانی که آن دوران را به چشم خویش ندیده‌اند بسیار جذاب و خواندنی است. کتاب «دایی» یکی از همین خاطره‌نگاری‌های جذاب و خواندنی از دوران دفاع مقدس است که به‌تازگی در ۳۳۹ صفحه با شمارگان ۲۰۰ نسخه در سال ۱۴۰۱ توسط نشر سرو به چاپ رسیده است.

جام جمه

فرهنگ

CULTURE

شنبه ۲۰ دی ۱۴۰۱

شماره ۶۴۳

یادداشت

«دارالفنون» نماد

اقدامات فرهنگی امیرکبیر

محمددشتی پژوهشگر تاریخ معاصر

وابستگی فراوان ایران به کشورهای خارجی در دوران قاجاریه موجب افت و تنزل فرهنگی کشور شده بود. مشاهده این وضعیت، امیرکبیر را آزرده بود از این رو تلاش فراوانی در راه تعالی فرهنگی ایران‌یان انجام داد که یکی از مهم‌ترین آنها، تأسیس مدرسه دارالفنون بود، مدرسه‌ای که گرچه امیرکبیر افتتاح آن را ندید اما هنوز هم پس از گذشت سال‌ها، همچنان با برجا و در خیابان ناصر خسروی تهران به عنوان موزه و مرکز فرهنگی مورد استفاده است.

امیرکبیر در پی دو مسافرتش به روسیه و سفری که به عثمانی داشت با دیدن اوضاع و شرایط آن کشورها و تعمقی که در اصول تعلیم و تربیت ملل اروپایی کرد، لازمه همگام شدن با دنیای جدید را انجام پس‌کری اصلاحات و اقدامات با اقتباس از سازمان اروپاییانی دانست. برای وصول به این مقصود لازم بود با عده‌ای محصل را اروپا فرستاده شوند ا برخی از معلمان اروپایی را به ایران دعوت کند تا به تعلیم جوان‌های باهوش ایرانی بپردازند.

در واقع این سفرها، روح حساس و اراده سازنده امیر را تحت تأثیر قرار داده و او را به فکر نجات و ترقی و تکامل کشور انداخت البته مطالعه آثار و منابع اروپایی، عنصر دیگری در بیداری امیر و پیدایش اندیشه اصلاحات دروی بود.

امیرکبیر طبق هدفی که دنبال می‌کرد، تصمیم به دعوت از عده‌ای معلمان اروپایی گرفت، زیرا فرستادن محصلان به اروپا در زمان فتحعلی‌شاه عباس میرزا و محمد شاه رخ داده بود و به نتیجه مطلوبی نرسیده بود.

با نگاهی به برنامه درس‌های دارالفنون و نیز نامه‌هایی که امیرکبیر راجع به رشته تدریس استادان استخدام شده نوشته است، روشن می‌شود که این مدرسه در درجه اول به دانش و فن جدید و سپس به علوم نظامی توجه داشته است. رشته‌های اصلی تعلیمات دارالفنون عبارت بودند از پیاده نظام و فرماندهی، توپخانه، سواره نظام، مهندسی، ریاضیات، نقشه‌کشی، معدن شناسی، فیزیک و کیمیا ی فرنگی و داروسازی، طب و تشریح و جراحی، تاریخ و جغرافیا و زبان‌های خارجی.

می‌توان انگیزه‌های مهم امیر کبیر در جهت تأسیس دارالفنون را سامان بخشیدن به ارتش و نظام و تربیت و تعلیم افراد برای دستگاه حاکمه دانست.

ناصرالدین شاه با نظر امیرکبیر برای تأسیس این مدرسه موافقت نکرد، زیرا او گمان می‌کرد با تأسیس این مدرسه نفوذ افراد خشک‌مذهب بیشتر شده و به بهانه کهنه‌پرستی محصلان و معلمان آنجا را تغییر کرده و نگذارند که چنین مدرسه‌ای ایجاد شود. در نتیجه او ترجیح می‌داد تا محصلان به اروپا فرستاده شوند اما امیر با استدلالی که برای شاه جوان آورد، او را قانع کرد و از اقدامات منفی از جانب روحانیون به شاه اطمینان خاطر داد.

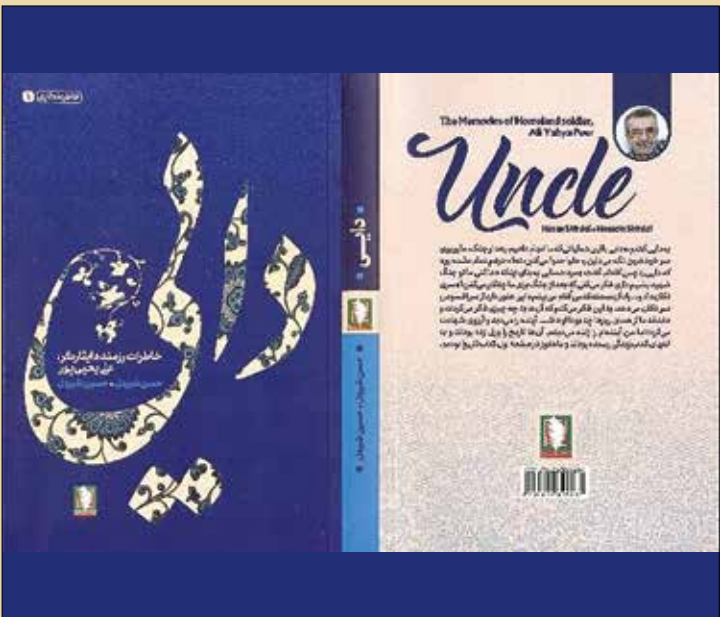
مدرسه دارالفنون بر جامعه ایران تأثیرات مثبتی داشت که برخی از آنها عبارت بودند از:

الف. گرچه تعلیمات دارالفنون مقدماتی بود، چون در محیط نیمه خلأ فکری آن زمان انعکاس یافت، ارزش آن را لحاظ کیفیت به مراتب مهم‌تر از کمیت آن است.

ب. از نخستین سال گشایش دارالفنون، معلمان به نگارش کتاب‌های تازه‌ای پرداختند که با همکاری مترجمان و شاگردان به طبع رسید و بر اثر آن دانش غربی میان طبقه وسیع‌تری از اجتماع شناخته شد. از این جهت دارالفنون دریچه‌ای به سوی جهان معرفت نو باز کرد.

ج. با گذشت زمان از فارغ التحصیلان آن مدرسه صنف تازه‌ای به وجود آمد که بیشتر از فرزندان دیوانیان، لشکریان، درباریان و بعضی از شاهزادگان بودند. این طبقه به روشنفکری گراییدند و از میان آنان، افرادی نو جو و ترقی‌خواه برخاستند که در تحول فکری دونس بعد اثر گذاشتند.

پیشخوان

گالری

نمایشگاه گروهی

«زمین ایده‌آل من»

نمایشگاه گروهی «زمین ایده‌آل من» در نگارخانه فرهنگسرای این‌سینا برپاست. این نمایشگاه به همت آتیه نقاشان ریزنش به سرپرستی فثانه پیری‌خواه، مدرس نقاشی و مجسمه‌سازی و فارغ التحصیل رشته گرافیک با آثار هنرجویان گروه سنی ۱۴ تا ۱۶ سال برپاشده است. موضوع این نمایشگاه مسیر شناخت خود و خواسته‌های انسان از زمین را بررسی کرده که به راستی در کره زمین ایده‌آل من چه چیزهایی وجود دارد، چه پیمایی رای به دیگران می‌دهد، نامش چیست و چه رنگ و طرحی دارد؟ انسان‌های کره زمین من، متفکران هستند؟ به راستی زمین به مانند یک زن زاینده است، او خالق است؟ وحال در این زمین ایده‌آلم، با تصاویر و حجم‌هایی که با انگشتان کوچکم ساختم به دیگران می‌گویم؛ من زمین با هوای پاک می‌خواهم، من زمین پر از عشق و محبت و رنگین‌کمان با هوای پاک، ساختمان‌های شاد، درختان سبز را می‌خواهم. نمایشگاه گروهی مجسمه زمین ایده‌آل من که تا ۲۳ دی از ساعت ۱۲ تا ۱۸ در نگارخانه فرهنگسرای این سینا به نشانی شهرک قدس، خیابان ایران زمین شمالی، جنب شهر کتاب این سینا برپاست.